

1848-1914: A Svájci Államszövetség megteremtése. A liberalizmus győzelme.

A svájci alkotmányozási vitákba az európai hatalmak kétszer is megpróbálnak beavatkozni. Különösen Metternich buzgólkodik a diplomáciai demarsok összehozásán, míg Palmerston inkább halogató politikát folytat. A Tagsatzung azonban minden beavatkozást határozottan visszautasít. Végül 1848 szeptember 12-én a Szövetségi Gyűlés megszavazza az új alkotmányt. Ettől kezdve Svájc az államok szövetségéből (Staatenbund), a egységesített szövetségi állam, (Bundesstaat) lesz. Héttagú központi kormánnyal (Bundesrat), két kamarás parlamenttel (Nationalrat, Ständerat), a központi fekvésű Bernnel, mint fővárossal. Biztosítja a polgári jogokat, a törvény előtti egyenlőséget, a letelepedési szabadságot, a társulási szabadságot, a vallás szabadságát, de kizárja a közügyek intézéséből a papokat és betiltja a jezsuita rendet, egységesíti a mérték- és pénzügyeket, a postaügyeket, átruházza a vámfelségjogot kantonokról a szövetségi kormányra, illetve a parlamentre, megtiltja a zsoldos szolgálatot és meghatalmazza a Szövetséget az új hadsereg (Bundesheer) felállítására a Szövetség svájci keresztes zászlaja alatt.

Az 1848-as alkotmány a svájci liberális politikai közép kompromisszuma a saját radikális és az ellenfél konzervatív szélsőségei között. A jezsuita cikkely engedmény a radikálisok irányában, a két kamarás rendszer pedig, amely a kisebbségeknek számukhoz képest aránytalanul nagyobb befolyást biztosít a politikai döntésekben, a konzervatív erőknek kedvez. A mérsékelt liberálisok viszont maradéktalanul elégedettek. Létrejön az egységes, szabad belső piac, megteremtődnek a kedvező feltételek a svájci gazdaság, amely ekkor már a kontinens legerősebben fejlett iparú gazdasága, további kibontakozására.

A forrongó Európa természetesen rokonszenvvel fogadja a svájci változásokat, de a svájci liberális, radikális, sőt helyenként még a konzervatív közvélemény is a német, a francia, az osztrák vagy az olasz forradalmárokat támogatja. A lapok nagy részletességgel és együttérzéssel számolnak be, például az 1848/49-es magyarországi eseményekről. Ez nem meglepő. Hiszen 1848-ban egyrészt Svájc is a demokrácia, a polgárság politikai jogainak elismerését foglalja alkotmányba, másrészt az európai nemzeti mozgalmak pont egybeesnek a svájci nemzeti összetartozás (Willensnation) és az egységes történeti, kulturális közösség (Kulturnation) eszméjének a propagálásával.

Svájc külpolitikai helyzete ugyanakkor nagyon kényes. Amint Európában egymásután a restaurációs erők győznek, úgy nő a veszélye egy vagy több hatalom esetleges külső beavatkozásának. Ausztria Poroszország és Franciaország különösen rossz szemmel nézik, hogy Svájc menedéket ad politikai

menekülteknek. 1848 júliusában az olasz risorgimento csapatok veresége után Custozzanál Tessin 20,000 menekültet fogad be. Radetzky szigorú határárral sújtja a kantont. A Szövetségi Tanács engedményre kész, de a menekülteket nem adja ki. Ugyanakkor 1849-ben a porosz intervenció csapatok fenyegetésére a badeni lázadás szervezőit kénytelenek kiutasítani. Az 1851-es bonapartista államcsíny után érkezett francia emigránsok viszont megint maradhatnak Svájcban.

Az 1848/49-es magyar szabadságharc emigránsai közül is sokan fordulnak meg vagy telepednek le hosszabb-rövidebb időre Svájcban. Genfben magyar forradalmi góc jön létre. Ide menekül többek között Horváth Mihály, csanádi püspök, Kossuth debreceni kormányának volt közoktatásügyi minisztere, Batthyányi Lajosné, a kivégzett miniszterelnök özvegye három gyermekével, Almásy Pál, a képviselőház volt elnöke, Klapka György tábornok, Czetz János tábornok valamint Puky Miklós, volt kormánybiztos, aki a rue du Mont-Blanc-on alapít nyomdát. Horváth Mihály kezdetben a Batthyányi gyerekek nevelője, majd történeti kutatással foglalkozik. Két könyvét, a két kötetes „Huszonöt év Magyarország történelméből 1823-tól-1848-ig”, (Genf 1864), illetve a három kötetes „Magyarország függetlenségi harczának története 1848 és 1849-ben”, (Genf, 1965)- címűt éppen Puky Miklós nyomtatja ki. Klapka 1851-ben jár először Genfben. Ekkor már megírta híres emlékiratait, „Memoiren, April bis October 1849”, (Leipzig, 1850), de tovább megy Milánóba, Konstantinápolyba és csak 1854-ben telepszik le és 1856-ban már genfi polgár lesz. Azonnal nagy lelkesedéssel veti be magát második hazája politikai életébe. Még ugyanabban az évben James Fazy, a nagy radikális, genfi politikus pártjának a listáján mint képviselőt, (député) beválasztják a Nagytanácsba. Egy évvel később pedig, mikor az 1848-ban kikiáltott neuchâтели köztársaságot a porosz királyhoz húzó royalisták puccsal próbálják megdönteni és hirtelen egy porosz-svájci háború veszélye fenyeget, már Klapka szervezi, majd vezeti a genfi csapatokat a Zürichben állomásozó Dufour tábornokhoz, a Sonderbundkrieg győzőjéhez. Megfordult Genfben Teleki László, Andrássy Gyula, de maga Kossuth Lajos is. Teleki Szalay Lászlót is meglátogatja, aki Zürichben, később Rorschachban él. Szalay Zürichben két füzetet jelentet meg a magyarországi eseményekről, „Lettres sur la Hongrie, (Zürich, 1849), illetve németországi követi tevékenységéről, „Diplomatische Actenstücke zur Beleuchtung der ungarischen Gesandtschaft in Deutschland, (Zürich, 1949), továbbá hat éves svájci tartózkodása alatt írja meg, kiterjedt forráskutatások alapján, nagy munkáját, „Magyarország története”-címen, (1-4. kötet: Lipcse, 1852-1854, 5-6. Kötet: Pest, 1857,1859). Azon kívül, felkérésre, szinte mellékesen, átdolgozza Valais kanton német törvénykönyvét. Kossuth, aki már 1849-ben Draskovics Tivadar követtel levelet küld az új szövetségi tanács elnökének, Jonas Furrernek, mint emigráns pedig az Eidgenossenschaft támogatását szeretné megszerezni egy lombardiai esetleges Ausztria ellenes háborúban. A svájciak azonban óvatosak. Nem akarnak

belekeveredni az európai hatalmak vizályaiba. Miközben a semlegességre hivatkoznak, valójában féltőn a végre eljött békét őrzik, amely záloga országuk virágzásának.

A fiatal szövetségi kormánynak sikerül ügyes diplomáciával az 1848 utáni felajzott Európa közepén következetesen elhárítani az egymás után szinte minden oldalról fenyegető háborús veszélyt és egyben teret is engedni a további gazdasági és politikai átalakulásnak. A kantonok egész sorában a konzervatív alkotmányt, igazodva a Szövetség, illetve a haladó kantonok alkotmányához, liberális, radikális szellemben változtatják meg. Ugyanakkor a Szövetségi Gyűlésben vita indul a vasútépítési törvényről, amely a radikálisokat is két táborra szakítja. A berni radikálisok vezére, a néptribun Jakob Stämpfli a Szövetségre bízta volna a vasútépítést, míg a gazdag zürichi gyáros, Alfréd Escher viszont koncessziós, privát társaságok bevonását javasolja. Az 1852-es törvényben Escher elképzelése győz. Elegáns alakja ma mint bronzba öntött díszkút figura rendületlenül áll a zürichi főpályaudvar diadalív szerű bejárata előtt a körülötte elfolyó forgalomban. Mögötte, természetesen, a főpályaudvart, mint csaknem az egész svájci vasúthálózatot időközben államosították, ahogy Stämpfli, Escher nagy ellenfele már kezdetben követelte. Eschernek mégis annyiban igaza volt, hogy a fiatal 48-utáni Eidgenossenschaft nem tudta volna honnan venni a pénzt a hatalmas beruházáshoz.

A gyorsan fejlődő és egyre fokozottabban kivitelre termelő svájci ipar, a kézműipar jellegű óragyártás és a most már mechanizált gyári pamut- és selyemipar számára életfontosságú lett a vasúti szállítás lehetősége. Ekkor kezd kialakulni egyébként, éppen a svájci kézművesek ügyességét és találékonyságát felhasználva a magas minőségű, külföldön is versenyképes ipari cikkek gyártása. A vasútépítési boom, az első tizenöt évben Svájc mai vasúthálózatának több mint egy harmada, 1,300 km pálya épül, fellendíti az építőipart és munkaalkalmat teremt a mezőgazdaságban feleslegessé vált és már külföldi zsoldos szolgálatot sem vállalható, megélhetés nélkül maradtaknak. A vasútépítéshez szükséges tőke, évente mintegy 40 millió frank, előteremtése pedig jó üzlet az új bankok egész sorának. Ekkor létesül Svájc egyik legnagyobb kereskedelmi bankja, a Credit Suisse elődje, a Schweizerische Kreditanstalt is Zürichben. Alapítója, nem véletlenül maga Alfred Escher. Ugyanakkor a beinduló vasútépítkezésben a vonalvezetés körüli viták, partikuláris, helyi érdekek előtérbe tolása, az elszabadult vállalatok közötti rivalizálás, a fenyegető csődbemenések sora, a „vasút bárók” kíméletlen nyereszkeskedése, de a magas jegyárak meg az esetleges geográfiai akadályok is számtalan zavarhoz, az emberek elégedetlenségéhez, végül politikai feszültségekhez vezet.

A vasútépítésbeli, meg egyáltalán, a gazdasági átalakulással járó visszasságok és az 1860-as évek válsága háttérben a kantonok jórészében létre jön egy új liberális,

demokrata politikai ellenzék. Tagjai a választásokból és a hatalomból is csaknem teljesen kizárt vagyonnélküli értelmiségiek, socialista eszmékkel rokonszenvezők, falusi politikusok, a törekvő polgárság, a munkásmozgalom első szervezői közül kerülnek ki. Hevesen bírálják a választási rendszert és követelik a polgárjogok kiszélesítését. Baselban megreformálják az alkotmányt. Aargauban, Thurgauban bevezetik a referendumot. Bernben Jakob Stämpfli, a zürichi Alfred Escher ellenlábas a vasútépítési vitában, fogalmazza meg az új alkotmányt, amely már húsz éves kortól, korlátozás nélkül, mindenkinek megadja a választójogot, lehetővé teszi a hivatalnokok visszahívását és biztosítja a községi autonómiát. Zürichben, ahol miután sikerül megbuktatni a mindenható Alfred Eschert, aki személyében egyesítette az üzletet és politikát és szerette háttérből húzni a szálakat, népgyűléseken követelik az alkotmányos reformokat. Az 1867-es alkotmányozó gyűlésen elsöprő többséggel megszavazott új zürichi alkotmány már biztosítja többek között a munkavállalók törvényes védelmét, a hivatalok és hivatalnokok népszavazás által való jóváhagyását, illetve megválasztását, valamint törvények kezdeményezési jogát.

A kantonális reformok sodrában kerül sor az 1848-as szövetségi alkotmány (Bundesverfassung) teljes revíziójának a vitájára is. Végül 1874-ben a polgárok és a kantonok 80%-os részvétellel, 1866 és 1872 után harmadik nekifutásra, elfogadják a liberális többségű Nemzeti Tanács, illetve a Szövetségi kormány alkotmánytervezetét, amely, természetesen, egyes idő közben szükségessé vált kiegészítésekkel és változtatásokkal, máig meghatározója a svájci Eidgenossenschaft közigazgatási, politikai struktúrájának.

Az 1848-as liberális alkotmány 1874-es revíziója, a centrista liberálisok, radikálisok és demokraták blokkjának követelésére, tovább szélesíti a központi hatalom, a Szövetség (Bund) hatáskörét, egységesíti a jogrendszert, erősíti, a most már állandó jelleggel Lausanneban székelő, Szövetségi Bíróság (Bundesgericht) pozícióját és központosítja a hadügyet, az „Egy jog, egy hadsereg”, („Ein Recht, ein Heer”) jelszava szerint, végül tartalmazza, a liberális kantonok alkotmányának a mintájára, referendumok indítványozásának, illetve 1891-től a népszavazások kezdeményezésének (Volksinitiative) jogát. Referendumokkal és új törvények vagy törvénymódosítások népszavazásos kezdeményezésével a polgárok közvetlenül ellenőrzik és befolyásolják a parlamenti politikát.

Sajátos módon épp a katolikus kantonok, Luzern, Uri, Schwyz, Unterwalden, Zug, Fribourg, Appenzell Innerrhoden, Tessin és Wallis, amelyek ellene voltak az új alkotmánynak ragadják meg később a referendumok lehetőségét a liberális reformok fékezésére. A föderalista katolikus konzervatívok, most már a protestáns konzervatívokkal együtt, sőt a esetenként a már csírázó socialista ellenzék támogatásával sikeresen ellensúlyozzák a Nemzeti Tanács szabadelvű, centrista

többségének politikáját. A centristák egységesítésre, a központi államigazgatás kiterjesztésére törekszenek, a föderalisták a kantonok hagyományos hatáskörét védik elszántan és szinte minden törvény ellen összegyűjtik a referendumhoz szükséges 30,000 aláírást, szóljon az iskolaügyről, bankjegyek kibocsátásáról, vasutak visszavásárlásáról vagy védőoltások bevezetéséről, ha az a benyomásuk róla, hogy az sérti a kantonok jogait és csak a centristáknak kedvez. Végül a szavazást, a lokálpatrióta liberálisok segítségével, többnyire meg is nyerik. Ez csak akkor változik, amikor 1891-től engedékenyen a liberális kormány egy tagját rendszeresen a konzervatív kisebbségből választják.

Mindazonáltal az új alkotmány egészében, de egyes cikkelyeiben is jól tükrözi az adott történelmi helyzet tapasztalatait, a képviseleti rendszer kiépítése a referendumokkal ellenőrzött demokrácia felé biztosítja azokat a kereteket, amelyekben belül, a liberális szemlélet szerint, a gazdaság, a társadalom aktuális kérdései mindenkor megválaszolhatók. Nem véletlenül, így az a nem kizárható körülmény, hogy az ország a vetélkedő európai hatalmak között, semlegessége ellenére is, háborús konfliktusba keveredhet, fontossá teszi az alkotmányban is a hadügy átszervezését, a katonai kiképzés egységesítését az összes fegyvernemben a Bund hatáskörén belül. A fegyveres semlegességnek ez az elve máig érvényes és a gyakorlatban a semlegesség fegyveres megvédésére való felkészülést jelenti.

A német-francia háború harci cselekményei 1871 februárjában, például, már Svájc közelében zajlanak és fennáll a veszélye annak, hogy Charles Bourbaki tábornok szorongatott francia csapatai svájci területen át kísérelnek meg kitörni. A kormány húzódozik a mozgósítás elrendelésétől és Hans Herzog tábornoknak csak megkésve sikerül egyetlen hadosztállal legalább részben lezárni az ország nyugati határát. Szerencsére fegyveres összetűzésre nem kerül sor. A kimerült, kiéhezett, félig megfagyott, harcképtelen Bourbaki-hadsereg beleegyezik az internálásba és 87,000 katonája Les Verrieres-nél átadja fegyvereit a svájciaknak. Az eseményt Edouard Castres genfi festőművész, aki mint vöröskeresztes maga is kísérte a francia hadsereget, 1881-ben hatalmas körképben jeleníti meg. Castresnek többek között olyan kiváló svájci festők segítenek, mint Cuno Amiet, Giovanni Giacometti vagy Ferdinand Hodler. A 19. századi svájci festészet egyik főművének számító kép ma Luzernben látható. A francia katonák javára egyébként az egész országot átfogó spontán segély akció indul meg. Ez egyik első szép példája annak, hogy mint egészül ki a semlegesség elve a humanitárius elkötelezettség gyakorlatával a csak néhány évvel korábban alapított Svájci Vöröskereszt szellemében.

A civil házasság bevezetése, a jezsuita rend, az új egyházi rendek alapításának megtiltása az állam társadalmi befolyását erősíti az alkotmányban és egyúttal lezárása az 1860-as években Svájcban csakúgy, mint Németországban újra fellángolt és kultúrharcnak (Kulturkampf) nevezett, katolikus-protestáns

viszálynak. Elutasító válasz IX. Pius pápa 1864-es, a „Tévedések jegyzéké”-ben (Syllabus errorum) megfogalmazott beavatkozási kísérleteire a kultúra, az iskolaügy terén, valamint az 1870-ben meghirdetett csalhatatlansági dogmájára. A vallás- és lelkiismeret szabadsága egyformán vonatkozik keresztény és nem keresztény hitűekre.

Végül az alkotmány intézkedik vagy annak alapján születik meg a következő években egy egész sor gazdasági vonatkozású törvény a vám- és pénzügyekről, a bankjegyek kibocsátásáról, az erdő- és vízrendészetről a magas hegyvidéken, a munkaviszonyok szabályozásáról a gyárakban, a lottóügylek szövetségi ellenőrzéséről, a játékkaszinók betiltásáról vagy a későbbi technikai, tudományos és nem utolsó sorban gazdasági fejlesztés szempontjából rendkívüli fontosságú műszaki főiskola, az Eidgenössische Technische Hochschule, (ETH) létesítéséről. Végül a már az 1872-es tervezetben szereplő, a vasút építés és üzemeltetés engedélyezéséről szóló cikkely felvételét az új alkotmányba már csak a Gotthard alagút építése körüli, érlelődő botrányok is indokolják.

Egy, az Alpok észak-dél irányban való átszelését megkönnyítő vasúti alagút építésének terve már az 1860-as években felvetődik. Először a Lukmanier hágó alatt szándékoznak fúrni és csak később gondol maga Alfred Escher is, aki ekkor már az Északkeleti Vasúttársaság (Nordostbahn Gesellschaft) elnöke, a Gotthard hágóra. Az építkezés részbeni finanszírozását a két érdekelt szomszéd, Olaszország és Németország államszerződésben vállalja. 1872-ben megalakulhat a Gotthard Vasúttársaság. Az igazgatóság elnökéül Alfred Eschert választják, aki Louis Favre, genfi mérnököt bízta meg az építkezés vezetésével. A munkálatokat két oldalról, Göschenen és Airolo felől egyszerre kezdik meg Favre számításai szerint, amelyek később teljesen pontosaknak bizonyulnak. A technikai nehézségeket viszont alaposan alábecsülik. A határidőket és a költségvetési előirányzatot lehetetlen betartani. Munkássztrájk és vízbetörés is késlelteti az előrehaladást. Gyakoriak a balesetek. Tíz év alatt 177-en esnek balesetek áldozatául. Maga Louis Favre is meghal még az építkezés befejezése előtt. Munka közben az alagútban éri szívizélhűdés. Sírja életműve közelében, az airolo-i temetőben van.

A vasúttársaság egy ideig megpróbálja titkolni a veszteségeket, de mikor kiderül, hogy új hitelekre van szükség, kirobban a botrány. Alfred Eschert 1878-ban lemondatták és csak a Bund segítségével sikerül megoldani a fizetési válságot. 1882-ben, másfél éves késéssel végre felavatják a kerek 15 km hosszú, kezdetben, takarékoskodás miatt, csak egy vágányú vasúti alagutat, kétségtelenül az évszázad egyik legjelentősebb mérnöki, emberi teljesítményét. Európa leggyorsabb, télen is biztos alpesi átkelőhelye a több napos utat Basel és Milano között egy csapásra 8-10 órára csökkenti. Kezdeményezése minden képen Alfred Escher érdeme, végső megvalósítása pedig a Bund segítségének köszönhető, ami már a vasutak későbbi

államosításának szükségessége felé mutat. A Gotthard-vasút gyorsan jövedelmezővé válik. Ma észak-dél és dél-észak irányban naponta átlagban kerek kétszáz vonat száguld az alagúton keresztül.

Az 1874-es új alkotmány elfogadásától 1914-ig az első világháború kitöréséig eltelt négy évtized a gazdasági fejlődés, a politikai konszolidáció évtizedei. Ezen nem változtatnak a meg-megismétlődő termelési válságok, az 1870-es, 1880-as évek nagy depressziója (Die grosse Depression), a vasúttársaságok pénzzavarai, az időnkénti külpolitikai elbizonytalanodások, vagy a törvényjavaslatok körüli heves viták, de még a korszak egyetlen komolyabb belső konfliktusa, a radikálisok 1890-es tessini puccskísérlete sem.

A gazdaság szerkezeti átalakításával megnő az ipari termelés és a szolgáltatások jelentősége. 1877-es első gyáripari törvény (Fabrikgesetz) az egész országra kiterjedően egységesen szabályozza a munkaviszonyokat, csökkenti a heti munkaidőt, visszaszorítja a gyermekmunkát. 1887-ben kötelező lesz a balesetbiztosítás. 1888 óta pedig új kötetmi- és kereskedelmi törvény az egész országra kiterjedően a gazdasági tevékenységet szabályozza egységesen. A pénzügyintézetek feladata már nemcsak az állami finanszírozási igények kielégítése, a gazdagok vagyonának a megőrzése, hanem a takarékok gyűjtése a társadalom minden rétegétől és befektetése új beruházásokba és egyáltalán a fizetési forgalom megkönnyítése. Az egyre nagyobb számú bel- és külföldi ügyleteket a századfordulón már 4 nagybank és 20 kantonális és mintegy 200 kisebb bank bonyolítja le. A svájci idegenforgalom a fénykorát éli. A több mint 3,000 hotel évente mintegy három millió vendéget fogad.

Erzsébet királynő svájci látogatása 1898 szeptemberében végzetessé vált számára. Svájc nemcsak gyönyörű tájakért rajongókat, de semlegessége politikai menekülteket is vonz. Sőt, támadások érik azért, mert anarchistáknak is búvóhelyet nyújt. Erzsébetet, aki hiába száll meg inkognitóban a genfi Beau Rivage hotelben, amikor a tóparti sétányon Sztáray Irma grófnő, udvarhölgyével a kíséretében éppen hajókirándulásra indul, Luigi Lucheni, olasz anarchista meglesi és egy reszelővel szíven szúrja. Bécsi ravatala címerére csak magyar tiltakozásra írják rá, osztrák császárnői címe után, magyar királynői címét is.

A svájci gazdaság differenciálódásával párhuzamosan az egyes gazdasági ágazatok szakmai egyesületeket alkotnak. Ekkor jönnek létre a nagy érdekvédelmi csúcsszervezetek: 1870-ben Svájci Kereskedelmi és Gyáripari Egyesülés (Schweizerischer Handels- und Industrieverein), 1879-ben a Kézművesipari Egyesülés (Schweizerischer Gewerbeverein), 1897-ben a Paraszttitkárság (Bauernsekretariat). Az új egyesülések befolyásos, parlamenten kívüli tényezők és állami támogatottságot élveznek.

A munkásosztály gazdasági érdekeit hivatalosan az 1887-ben a szövetségi állam által létrehozott és fenntartott Munkástitkárság (Arbeitersekretariat) képviseli nem sok tekintéllyel és kevésbé hatásosan. Első vezetője a breslauer (ma Wrocław) Herman Greulich, német könyvkötő segéd vándor éveit során kerül Svájcba. Zürichben belép az „Egyetértés” (Eintracht) munkás önképző egyesületbe, amely a legkülönbözőbb színárnyalatú szocialista, anarchista és liberális külföldi munkások találkozóhelye volt. A nagyon agilis és tanulékony német fiatalember gyorsan beilleszkedik, 1869-től újságot szerkeszt, a szociáldemokrata vezető és parlamenti tag lesz. A mérsékelt szocialista irányzatokat képviseli, ellene van minden erőszaknak, de megszavazza a hadi hiteleket és maga is fegyvert fogna a monarchisták ellen, a demokrácia védelmében. Nem lehet a forradalomra várni, az éhezők éhségét ma kell csillapítani, hirdeti. Kétfeltes harcot vív, egyik oldalon a pénzeszsákok, a másik oldalon a marxisták és az anarchisták ellen. Greulich gondolatai máig kihatnak.

A svájci munkásmozgalom kezdettől fogva, irányzatok és nemzetiségek szerint, rendkívül szétagolt. Az angol, a francia vagy a német munkásmozgalomhoz képest, talán ezért kevésbé öntudatos. Minden bizonnyal ez összefügg az ipari üzemek nagyfokú szétszórtságával is. 1888-ban az 543,000 ipari munkás kétharmada még kézművesi körülmények között él, azaz húsz munkásnál kevesebbet foglalkoztató műhelyben dolgozik. Azonkívül egy részük külföldi, politikai jogok nélkül. A munkásság először a demokratikus mozgalom árnyékában szerveződik. 1838-ban a Genfben elkerült kelet svájci iparos legények önszervező társulást alapítanak Grütli Egyesület (Grütli-Verein, tulajdonképpen Rütli-Verein, a híres Rütli mező után, ahol az őskantonok szövetséget esküdtek) néven. Ideológiáját a bieli Albert Galeer fogalmazza meg. Az egyesület, amelynek a 19. század végén már több mint 300 helyi szekciója van, a demokratikus követeléseket, a szabadságjogok kiterjesztését, a vasutak államosítását, a munkavédelmi szabályozásokat támogatja és főleg neveléssel, a műveltség, a nemzeti tudat emelésével próbálja a munkásság anyagi és erkölcsi javát szolgálni. Egyes szekciói csatlakoznak ugyan később az I. Internacionáléhoz, és a megalakuló szakszervezetekhez, de ez alig változtat az egyesület eredeti célkitűzésein.

Az első szocialista körök tagjai túlnyomóan külföldi munkásokból kerülnek ki. 1840-ben Wilhelm Weitling, német szabólegény Genfből próbálja terjeszteni forradalmi tanait, de Zürichben csakhamar letartóztatják és kiutasítják. Pierre Coullery, orvos és újságíró Porrentruy-ből München után Párizsban tanul, ahol a francia szocialista Louis Blanc híve lesz. 1849-ben rövid időre bekerül a berni Nagytanácsba is, majd a következő években a berni reform mozgalom szervezője.

Az 1873-ban alapított Munkásszövetségnek (Arbeiterbund) és az 1888-tól utódjának, a Svájci Szakszervezetek Szövetségének (Schweizerischer Gewerkschaftsbund) is azonban mindössze 3,000 tagja van. A Szakszervezeti Szövetséggel egy időben kerül sor, német mintára, a svájci szociáldemokrata párt megalapítására is, amely sajátos módon 1894-ben indokul szolgál a liberálisok és a konzervatívok számára is pártokba szerveződéshez országos szinten. A munkásmozgalom a következő évtizedekben, összefüggésben az évente átlagban 20,000 munkahelyet teremtő ipari fellendüléssel, kiterjed és a külföldi, főleg olasz és német munkaerőbeáramlással, radikalizálódik. 1912-es zürichi általános sztrájk után pedig a politikailag semleges irányzatok szinte teljesen kiszorulnak.

A politikai hatalom, az egyre erősödő szociáldemokrata párt és a tömegmozgalommá szélesedő szakszervezetek ellenére, a századforduló előtt és még utána is szilárdan a szabadelvűek kezében marad. A többségi választási rendszer (Majorz) nekik kedvez. Vagy fél tucat kanton mégis bevezeti az igazságosabb arányos választási rendszert (Proporz), de szövetségi szinten 1890-ben és 1900-ban elutasítják és csupán harmadszorra 1913-ban szavazzák meg, bevezetésére viszont csak 1918-ban kerül sor a fenyegető általános sztrájk légkörében. Az egyre hevesebb politikai vita a demokráciáról a századforduló után, ugyanakkor már nem a demokráciát magát kérdőjelezi meg, hanem éppen a demokrácia alkalmazásának a kiterjesztéséért, új társadalmi rétegek bevonásáért folyik. Ebben a vitában, amely árkot húz a svájci társadalomban, sajátos módon, a liberálisok a katolikus konzervatív ellenzékükkel kerülnek egy oldalra, szemben a szociáldemokratákkal és a szakszervezetekkel.

A másik árkot, most már nem a társadalmi rétegek között, hanem az országot alkotó két nemzet, a német svájciak és a francia svájciak és az azokkal tartó olasz svájciak között, a külpolitikájával maga a kormány őrzi. Az első világháború előtti, európai imperialista perpatvarban a szövetségi vezetés elbizonytalanodik. A semlegesség ugyan továbbra is hangoztatott külpolitikai elv, de a gazdasági érdekek, a nyelvi, kulturális hovatartozás és végül a Genf közeli Szavója esetleges visszaszerzésének a lehetősége a katonai köröket, de a németnyelvű lakosság egy részét is, az antanttal szemben, inkább II. Vilmos császár Németországára, illetve a központi hatalmak felé húzza. Franciaország és Anglia természetesen szemben tartja Svájcot és az egyes esetekre diplomáciai lépésekkel reagál. Az 1898-1900-as búr háború kapcsán a svájci sajtó hevesen bírálja a dél-afrikai angol politikát.

London ebben Svájc tájékozódását véli felfedezni a központi hatalmak irányába. Franciaország azt nehezményezi, hogy a svájci vezérkar a német Krupp művektől vásárol hadfelszerelést és nem a francia Schneider művektől. A huszonöt éves Gotthard államszerződés meghosszabbítása Németországgal a legnagyobb előny megadását jelenti az északi szomszédnak az egész svájci, államosított vasúthálózat

használatára. Ugyanakkor az egy évvel korábban megkötött Simplon szerződés nem biztosított Franciaországnak hasonló előnyt. Ez a tiltakozás viharát váltja ki Nyugat-Svájcban. A francia svájciak az ország germanizálásától tartanak. 1912-ben II. Vilmos svájci látogatásának kifejezett katonai jellege van. A svájciak bemutató hadgyakorlaton (Kaisermanöver) igyekeznek a meggyőzni a császárt, hogy az Eidgenossenschaft megvédi a semlegességét, amivel egyúttal a német balszárnyat is biztosítja. A hadgyakorlatot egyébként a 3. hadtest németbarátnak tartott parancsnoka, Ulrich Wille vezeti. Így érthető az egyre erősödő, az első világháború után, a már kettészakadással fenyegető belső feszültség a két nemzet, a németekért lelkesedő német svájciak és az antanttal rokonszenvező francia svájciak között.

Puskás Gyula István: Svájc rövid történelme